bihar board 8th class sanskrit Solution संघे शक्तिः

अभ्यासः मौखिक

1. निम्नलिखितानां शब्दानाम् उच्चारणं कुरुत (निम्नलिखित शब्दों का उच्चारण करो) -कृषिकर्मणा , सम्पत्तिरर्जिता , समाश्रित्य , चिन्तितस्तिष्ठति , शृण्वन्ति , दण्डचतुष्टमय् , एकैकस्मै , सर्वेऽपि , गृहेऽवर्तन्ते ।

2.' संघे शक्तिः भवति ' – इति विषयम् आश्रित्य संस्कृतभाषायां द्वे वाक्ये वदत ।

उत्तरम्– (1) एकतां ऋते सफलतां न मिलति । (2) संघे शक्तिः कलियुगे ।

3. निम्नलिखितानां शब्दानाम् अर्थं वदत्-

तथैव , विपुलाम् , कदापि , एवमेव , सततम् , एकदा , कथमपि , तदा , किञ्च ।

उत्तरम् – तथैव = उसी प्रकार । विपुलाम् = बहुत । कदापि = कभी भी । एवमेव = इसी प्रकार हो । सततम् = सदैव । एकदा = एक बार । कथमपि = कोई भी । तदा = तब । किञ्च = इसके बाद ।

लिखित-

4. वाक्यनिर्माणं कुरुत-

पितरम् , ग्रामः , कृषिकः , करोषि , एकदा , पिता , त्यक्त्वा ।

उत्तरम्– पितरम् =सः पिरतम् प्रति अपश्यत् ।
ग्रामः =पुष्कलो नामः एकः ग्रामः अस्ति ।
कृषिकः = तत्र हरिहर : नाम कृषिक : वसति । करीसि= त्वं किम् करोषि ।
एकदा= एकदा सः अत्र आगच्छत् ।
पिता = पिता पुत्रेण सह गच्छति ।
त्यक्त्वा =जनाः धनं त्यक्त्वा न सुखी भवेत ।

5. सन्धिविच्छेदं कुरुत

तथैव , चिन्तितस्तिष्ठति , सर्वेऽपि , सोऽपि , सम्पत्तिरर्जिता ।

उत्तरम् – तथैव = तदा + एव ।
चिन्तितस्तिष्ठति = चिन्तितः + तिष्ठति ।
सर्वेऽपि = सर्वे + अपि ।
सोऽपि = स : + अपि ।
सम्पत्तिरर्जिता = सम्पत्ति:+ अर्जिता ।

6. मञ्जूषातः शब्दं चित्वा रिक्त स्थानानि पूरयत् –

https://www.evidyarthi.in/

संहतिः , गंगायाः , चत्वारः , ग्रामे , शृण्वन्ति , कृषिकः

उत्तरम् (क) अस्ति **गङ्गायाः** तीरे पुष्कल नामको ग्रामः ।
(ख) तत्र बहुधनसम्पन्नः हरिहरी नाम **कृषिकः** । (ग) **ग्रामे** तेन महती प्रतिष्ठा सम्प्राप्ता ।
(घ) तस्य **चत्वारः** पुत्राः अभवन् ।
(ङ) सर्वेऽपि अलसाः न **शृण्वन्ति** ।
(च) **संहतिः** श्रेयसी पुंसाम् ।

7. अधोलिखितानां प्रश्नानाम् उत्तरं पूर्णवाक्येन लिखत्-

(क) पुस्कलनामको ग्रामः कुत्र अस्ति ?

उत्तरम् -पुष्कलो नामको ग्राम : गंगायाः तीरे अस्ति ।

(ख) कृषिकर्मणा केन प्रभूता सम्पत्तिरर्जिता ?

उत्तरम्– कृषिकर्मणा हरिहरेन प्रभूता सम्पत्तिरर्जिता ।

(ग) हरिहरस्य कति पुत्राः आसन् ?

उत्तरम् -हरिहरस्य चत्वारः पुत्राः आसन् ।

(घ) के अति अलसाः आसन् ?

उत्तरम् -चत्वारो पुत्राः अलसाः आसन् ।

(च) सर्वे पुत्राः सेवया कम् अरोगं कृतवन्तः ?

उत्तरम् – सर्वे पुत्राः सेवया पितरं अरोगं कृतवन्तः ।

10. सुमेलनं कुरुत
(क) दत्वा (1)√ ग्रस् + क्त
(ख) ग्रस्तः (2) आ + √ दिश् + क्त (ग) त्रोटयितुम् (3) भज् + तुमुन्
(घ) भक्तुम् (4)मिल + क्त्व
(ङ) मिलित्वा (5)√ त्रुट् +णिच् + तुमुन (च) आदिष्टः (6) दा + क्त्वा
उत्तरम्- (क) (6) , (ख) (1) , (ग) (5) , (घ) (3) , (ङ) (4) , (च) (2) ।

11. उदाहरणानुसारम् अव्यय पदानि चिनुत –

यथा – सः अद्य पाटलीपुत्रं गच्छति ।
प्रश्नोत्तरं अद्य

(क) त्वम् किं करोषि अत्र
(ख) सः कदा गृहं गमिष्यति कदा
(ग) शीला करीना वा चित्रं द्रक्ष्यति ? वा

https://www.evidyarthi.in/

(घ) असत्यं मा पद । मा
(ङ) शकीलेन साकं सः अगच्छत् साकं

10. अधोलिखितानां निर्देशानुसारं रूपाणि लिखत यथा – मातृ (द्वितीया एकवचने) मातरम्

(क)पुत्र (सप्तमी एकवचने) पुत्रे
(ख) फल (षष्ठी बहुवचने) फलानाम् । (ग) नदी (चतुर्थी द्विवचने) नदीभ्यां (घ) लता (सप्तमी बहुवचने) लतासु

11. अधोलिखित – वाक्यानि घटनाक्रमानुसारं लिखत-

(क) तत्र हरिहरी ....वर्त्तते ।
(ख) एकदा ....अभवत् ।
(ग) गंगायाः तीरे .... अस्तिः ।
(घ) हरिहरस्य ....आसन् ।
(च) हरिहरः ....अवदत् ।
(छ) सर्वे ....अत्यजन् ।

उत्तरम् -(1) गंगायाः तीरे पुष्कलो नामको ग्रामः अस्ति ।
(2) तत्र हरिहरो नाम कृषिकः वर्तते ।
(3) हरिहरस्य चत्वारः पुत्रा : आसान् ।
(4) सर्वे पुत्राः अतीव अलसाः आसन् ।
(5) एकदा हरिहरः रोगग्रस्तः अभवत् ।
(6) हरिहरः पुत्रान् आहूय अवदत् ।
(7) सर्वे पुत्राः दुष्ट विचारान् अत्यजन् ।

13. मञ्जूषायाः उचितानि पदानि योजयित्वा वाक्य निर्माणं कुरुत –
सः गच्छतः इत्यादि
प्रश्नोत्तरम् -सः गच्छति ।
त्वम् गच्छसि ।
अहम् गच्छामि ।
ते गच्छन्ति ।
वयम् गृहम् गच्छामः ।
यूयम् गच्छथ ।
तौ गच्छतः ।
आवाम् गच्छावः ।

योग्यता – विस्तारः

समाज के इतिहास में दो प्रकार की धारणाएँ सदा से रही हैं व्यक्तिवाद तथा समाजवाद । इसे प्राचीन संस्कृत साहित्य में स्वहित और परहित (परोपकार) के रूप में वर्णित किया गया है । व्यक्तिवाद अर्थात् केवल स्वहित स्वाभाविक मनोवृत्ति है । सभी लोग अपने हित को सबसे बढ़कर मानते हैं किन्तु ऐसी मनोवृत्ति अन्ततः सामाजिक

https://www.evidyarthi.in/

प्रक्रिया के विकास में हानिकारक होती है । इसीलिए परोपकार या परहित की कामना पर संस्कृत के प्राचीन लेखक बहुत मुखर रहे हैं । पुराणों के विषय में . यह श्लोक कहा गया है –

अष्टादशपुराणेषु व्यासस्य वचनद्वयम् ।
परोपकारः पुण्याय पापाय परपीडनम् ॥

अर्थात् सभी पुराणों का यही सार है कि परोपकार व्यक्ति का आत्यन्तिक हित करता है और दूसरों को कष्ट देना बहुत बड़ा अपराध है । इसी प्रकार एक अन्य श्लोक है –

सर्वे भवन्तु सुखिनः सर्वे सन्तु निरामयाः ।
सर्वे भद्राणि पश्यन्तु मा कश्चिद् दुःखभाग् भवेत् ।

ये सारे वचन स्वहित के परित्याग एवं परहित की भद्रकामना के अन्तर्गत संघबद्धता की दिशा में व्यक्ति को प्रेरित करते हैं । आदिम युग में व्यक्तिगतवाद चलता हो किन्तु सभ्य सुसंस्कृत समाज परस्पर सहयोग के बिना नहीं चल सकता । संघ से ही परिवार , समाज , राज्य – ये सारी संस्थाएँ चलती हैं । पंचतन्त्र में कहा गया है।

असंहताः विनश्यन्ति , संहतिः कार्यसाधिका ।

अर्थात् जो लोग बिखर कर रहते हैं वे नष्ट हो जाते हैं (Degeneration destroys) । दूसरी ओर संघबद्ध होने से अर्थात् मिलजुलकर कार्य करने से कार्य सिद्धि होती है । वैदिक साहित्य से लेकर आधुनिक युग तक के संस्कृत लेखक संघ की शक्ति को रेखाकित करते रहे हैं ।

विगत एक सौ वर्षों से पाश्चात्य जगत् में समाजवाद (Socialism) की अवधारणा बहुत महत्त्वपूर्ण हो गयी है । इसमें व्यक्ति को समाज का अविभाज्य अङ्ग माना गया है । एक व्यक्ति को समाज वह सब – कुछ प्रदान करे जो उसके जीवन – यापन के लिए आवश्यक है किन्तु उस व्यक्ति से भी समाज यह आशा करता है कि वह अपनी शक्तिभर समाज के लिए शारीरिक या बौद्धिक श्रम करे जिससे समाज की उन्नति हो (From each according to his capacity , to each according to his needs) । यही अवधारणा प्राचीन भारत की आश्रम व्यवस्था में भी थी जिसमें अवस्था के अनुरूप व्यक्ति स्वहित और परहित दोनों के लिए श्रम करता था । सम्यक् श्रम को ही " आश्रम " कहा गया था । ।

https://www.evidyarthi.in/